

Sygn. akt VI ACa 27/16

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 2 sierpnia 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Warszawie VI Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący – Sędzia SA – Teresa Mróz

Sędzia SA – Ksenia Sobolewska - Filcek (spr.)

Sędzia SA – Małgorzata Borkowska

Protokolant – sekr. sądowy Martyna Arcon

po rozpoznaniu w dniu 2 sierpnia 2018 r. w Warszawie

na rozprawie sprawy z powództwa D. K.

przeciwko Skarbowi Państwa - Prezesowi Sądu Rejonowego w N.

o ochronę dóbr osobistych

na skutek apelacji powoda D. K.

od wyroku Sądu Okręgowego Warszawa – Praga w Warszawie

z dnia 6 sierpnia 2015 r., sygn. akt III C 1586/14

uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu Warszawa - Praga w Warszawie, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sygn. akt VI A Ca 27/16

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 6 sierpnia 2015r. Sąd Okręgowy Warszawa – Praga w Warszawie oddalił powództwo D. K. przeciwko Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Prezesa Sądu Rejonowego w N. o ochronę dóbr osobistych i zapłatę zadośćuczynienia oraz obciążył powoda kosztami procesu.

W uzasadnieniu powyższego wyroku Sąd Okręgowy ustalił, że w styczniu 2011r. D. K. będąc uczniem Publicznego Gimnazjum w N. został zatrzymany przez Policję i przewieziony do Policyjnej Izby Dziecka w W.. Stało się to na skutek zgłoszonego przez R. K. zawiadomienia o popełnieniu na terenie szkoły, przez czterech uczniów, przestępstwa zgwałcenia jej córki - N. S. oraz zmuszenia jej do przekazania pieniędzy w kwocie 600 zł. Postanowieniem z dnia 14 stycznia 2011r. (sygn. akt III Npw 9/11) Sąd Rejonowy w Nowym Dworze Mazowieckim zadecydował o wszczęciu i prowadzeniu postępowania wyjaśniającego celem ustalenia czy D. K. wspólnie i w porozumieniu z D. P. dopuścił się czynów karalnych określonych w art. 197 § 3 k.k. i 191 § 1 k.k. oraz orzekł o umieszczeniu D. K. w schronisku dla nieletnich na okres 3 miesięcy, to jest od 13 stycznia do 12 kwietnia 2011r. Następnie, w dniu 2 lutego 2011r. sąd rodzinny nie uwzględnił wniosku obrońcy D. K. z dnia 27 stycznia 2011r. o uchylenie zastosowanego wobec niego środka. Jednak ostatecznie środek ten został uchylony postanowieniem tego sądu z 10 lutego 2011r. zaś postępowanie wobec D. K. umorzone postanowieniem z dnia 18 maja 2011r.

Pismem z 17 lipca 2012r. powód wezwał pozwanego do zapłaty zadośćuczynienia za niesłuszne pozbawienie go wolności.

W sprawie niniejszej powód domaga się zobowiązania pozwanego do umieszczenia w budynku Sądu Rejonowego w N., na tablicy ogłoszeń w miejscu ogólnie dostępnym, na kartce formatu A4, czcionką Times New Roman rozmiar 14 lub w protokole rozprawy, ewentualnie w ugodzie zawartej przed sądem, oświadczenia o następującej treści: „Prezes Sądu Rejonowego w N. przeprasza D. K. za niesłuszne umieszczenie go w schronisku dla nieletnich w K. w okresie od dnia 14 stycznia 2011r. do dnia 10 lutego 2011r., zastosowanego jako środek izolacyjny w postępowaniu wyjaśniającym toczącym się pod sygnaturą III Npw 9/11”. Ponadto powód wnosi o zasądzenie na jego rzecz od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Prezesa Sądu Rejonowego w N. kwoty 15 000 zł tytułem zadośćuczynienia za krzywdę doznaną w związku z zastosowaniem wobec niego niesłusznie środka izolacyjnego. W uzasadnieniu swoich żądań powód stwierdził, że środek ten zastosowano bez uzasadnionych podstaw, jedynie na skutek pomówienia przez 15 – letnią dziewczynę, której oskarżenia nie zostały w żaden sposób wyjaśnione lub potwierdzone. Środek ten był też w okolicznościach tej sprawy nieadekwatny i bezpodstawny, a więc bardzo krzywdzący powoda. Jego zastosowanie spowodowało naruszenie dóbr osobistych powoda, takich jak wolność, godność i nietykalność osobista, a także poczucie bezpieczeństwa działania sądu nadszarpnęło również nieposzlakowaną opinię powoda w środowisku lokalnym.

Pozwany - Skarb Państwa reprezentowany przez Prezesa Sądu Rejonowego w N. wniósł o oddalenie powództwa i zasądzenie od powoda kosztów procesu. Zdaniem pozwanego, w związku z tym, że w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich brak odesłania do rozdziału 58 k.p.k., nie jest możliwe zastosowanie w sprawie niniejszej przepisów o odszkodowaniu za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie. Zatem żądanie powoda winno być oceniane w świetle art. 417 k.c., który za podstawę roszczeń odszkodowawczych przyjmuje bezprawność działania przy wykonywaniu władzy publicznej. Zaś działania sądu podjęte wobec powoda znajdowały umocowanie w przepisach ustawy.

W ocenie Sądu Okręgowego powództwo nie zasługiwało na uwzględnienie.

Choć powód nie wskazał podstawy prawnej roszczenia, to jednak z faktu, że domagał się przeprosin oraz zadośćuczynienia za krzywdę doznaną w związku z naruszeniem jego dóbr osobistych, winno ono być oceniane w świetle art. 448 k.c. w zw. z art. 417 § 1 k.c., art. 23 k.c. i art. 24 k.c. Zatem ciężar udowodnienia, że doszło do naruszenia dobra osobistego spoczywał na powodzie, pozwanego zaś obciążał dowód, że naruszenie dobra osobistego nie było bezprawne.

W niniejszej sprawie Sąd Rejonowy w N. podjął działania na podstawie art. 27 § 1 i 2 ustawy z dnia 26 października 1982r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jednolity Dz.U.2010.33.178, ze zmianami), to jest normy prawnej, która usprawiedliwiła i zalegalizowała wkroczenie w sferę dóbr osobistych powoda. Zgodne zaś z prawem, czynności organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, związane z wypełnianiem ich ustawowych obowiązków, nie nabierają charakteru działań nielegalnych, pomimo że postępowanie karne zakończone zostało prawomocnym uniewinnieniem.

W ocenie Sądu Okręgowego postanowienie zapadłe w sprawie o sygn. akt III Npw 9/11 było też w chwili wydania uzasadnione faktycznie i prawnie. Powód, ani jego przedstawiciele ustawowi, nie zaskarżyli tej decyzji. Nadto, nie wydano prejudykatu, który by stwierdzał, że prawomocne orzeczenie, które wyrządziło szkodę, jest niezgodne z prawem. Natomiast po zebraniu dalszego materiału dowodowego, który pozwolił na wyciągnięcie wniosków innych, niż pierwotnie, sąd rodzinny niezwłocznie uchylił stosowanie środka izolacyjnego wobec powoda.

W konsekwencji Sąd Okręgowy uznał roszczenie powoda o udzielenie mu ochrony dóbr osobistych za niezasadne.

W apelacji od powyższego wyroku powód – D. K., zaskarżając go w całości, wniósł o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi I instancji oraz zarzucił:

1. naruszenie prawa materialnego, tj:

a. art. 23 k.c., 24 § 1 k.c. polegające na przyjęciu, iż pozwany wykazał, że umieszczenie powoda w schronisku dla nieletnich było zgodne z prawem;

b. art. 417 k.c. w zw. z art. 445 § 1 i 2 k.c. i art. 448 k.c. polegające na przyjęciu, że dla oceny zgodności postanowienia o zastosowaniu wobec powoda środka w postaci umieszczenia w schronisku dla nieletnich nie ma znaczenia fakt umorzenia postępowania z przyczyn niepozwalających na ustalenie, że doszło do popełnienia zarzuczonego czynu;

c. naruszenie art. 421 k.c. w zw. z art. 552 a § 1 k.p.k., przez niezastosowanie w drodze analogii zasad odpowiedzialności Skarbu Państwa za niesłuszne tymczasowe aresztowanie do odpowiedzialności Skarbu Państwa za niesłuszne umieszczenie w schronisku dla nieletnich na podstawie art. 27 § 1 i 2 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich;

2. naruszenie art. 227 k.p.c. polegające na oddaleniu wniosków o przesłuchanie świadków zgłoszonych w pozwie oraz powoda w charakterze strony w sytuacji, gdy dowody zmierzały do wykazania okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, związanych z pokrzywdzeniem powoda na skutek umieszczenia w schronisku dla nieletnich;

3. naruszenie art. 102 k.p.c. przez niesłuszne obciążenie powoda kosztami postępowania.

W uzasadnieniu apelacji skarżący zakwestionował trafność i prawidłowość decyzji sądu rodzinnego o umieszczeniu go w schronisku dla nieletnich oraz wywiódł, że zastosowanie tego środka winno mieć charakter wyjątkowy, skoro pozbawia podsądnego wolności bez prawomocnego wyroku, godząc tym samym w wolność konstytucyjną. Środek ten pełni też taką samą funkcję, jak tymczasowe aresztowanie w postępowaniu karnym, co w sytuacji braku stosownych regulacji uzasadnia zastosowanie w drodze analogii zasad odpowiedzialności Skarbu Państwa za niesłuszne tymczasowe aresztowanie, określonych w art. 552 k.p.k., do których odsyła art. 421 k.c.

Pozwany – Skarb Państwa reprezentowany przez Prezesa Sądu Rejonowego w N. wniósł o oddalenie apelacji, jako bezzasadnej. Powód nie legitymuje się bowiem prejudykatem, o którym mowa w art. 417¹ § 2 k.c., nie wykazał też, by sąd rodzinny dopuścił się w sprawie opiekuńczej bezprawności uzasadniającej uwzględnienie powództwa na podstawie art. 417 k.c. Rzeczywistym źródłem krzywdy powoda są natomiast pomówienia ze strony N. S.. Zdaniem pozwanego w sprawie niniejszej brak też podstaw do stosowania przepisów zawartych w rozdziale 58 k.p.k., które mają charakter szczególny i nie mogą być interpretowane rozszerzająco.

Rozpoznając apelację Sąd Apelacyjny stwierdził istnienie w sprawie zagadnienia prawnego, budzącego poważne wątpliwości, którego treść sformułowana została w sentencji postanowienia z dnia 28 marca 2017r.

Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd Okręgowy oceniał powództwo D. K. na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 417 § 1 k.c., art. 23 k.c. i art. 24 k.c., nie odnosząc się wprost do podnoszonej w toku procesu kwestii ewentualnego zastosowania (w drodze analogii) przepisów rozdziału 58 k.p.k. Stwierdził jedynie, że roszczenie wynikające z zastosowanego wobec powoda środka izolacyjnego w postaci umieszczenia w schronisku dla nieletnich i z zaistniałych na tym tle reperkusji znajduje swe źródło w wyżej powołanych przepisach Kodeksu cywilnego.

Powód natomiast odwołuje się w apelacji do konstytucyjnej zasady równości obywateli wobec prawa i wywodzi, że pomimo braku odpowiednich regulacji dotyczących niesłusznego pozbawienia wolności osób nieletnich, nie powinno się w takich wypadkach stosować reguł odmiennych, niż w odniesieniu do osób pozbawionych wolności w trybie procedury karnej, ponieważ prowadzi to do nieuzasadnionego zróżnicowania osób znajdujących się w podobnej lub tożsamej sytuacji oraz obciążenia niewinnego podsądnego ryzykiem niesłusznego pozbawienia wolności.

Sąd Apelacyjny uznał zatem za niezbędne przedstawienie Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 par. 1 k.p.c. do rozstrzygnięcia następującego zagadnienia prawnego: „**Czy wobec braku stosownej regulacji w ustawie z dnia 26 października 1982 roku o postępowaniu w sprawach nieletnich (j.t. Dz. U. 2016.1654),**

podstawę do zadośćuczynienia za niesłuszne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich może stanowić art. 552 par. 4 k.p.k. odpowiednio stosowany przez sąd cywilny?”

W uchwale z dnia 11 stycznia 2018r. podjętej w sprawie III CZP 92/17 Sąd Najwyższy wyjaśnił, że podstawę prawną zadośćuczynienia za niesłuszne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich stanowią przepisy Kodeksu cywilnego o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną wydaniem niezgodnego z prawem prawomocnego orzeczenia, interpretowane w zgodzie z Konstytucją i Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, dającymi gwarancje tożsame z gwarancjami konstytucyjnymi i prawnomiędzynarodowymi leżącymi u podstaw przyjmowanej wykładni art. 552 § 4 k.p.k.

Sąd Najwyższy wyjaśnił, że zgodnie z art. 417¹ § 2 zdanie pierwsze k.c., jeżeli szkoda została wyrządzona przez wydanie prawomocnego orzeczenia lub ostatecznej decyzji, jej naprawienia można żądać po stwierdzeniu we właściwym postępowaniu (jest nim co do wyroków i postępowań co do istoty sprawy kończących postępowanie w sprawie – postępowanie ze skargi, o której mowa w art. 424¹ oraz art. 519² k.p.c.) ich niezgodności z prawem, chyba że przepisy odrębne stanowią inaczej. Zaś przepisem odrębnym, stanowiącym inaczej, jest w szczególności, w odniesieniu do orzeczeń sądów, art. 424^{1b} k.p.c., mający odpowiednie zastosowanie, na mocy odesłania przewidzianego w art. 13 § 2 k.p.c., także do orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym. Zgodnie z nim, w wypadku prawomocnych orzeczeń, od których skarga na niezgodność z prawem prawomocnego orzeczenia nie przysługuje (a orzeczenie, o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich, wydane na podstawie art. 27 u.p.s.n. niewątpliwie do nich należy), odszkodowania z tytułu szkody wyrządzonej przez wydanie prawomocnego orzeczenia niezgodnego z prawem można domagać się bez uprzedniego stwierdzenia niezgodności orzeczenia z prawem w postępowaniu ze skargi, chyba że strona nie skorzystała z przysługujących jej środków prawnych.

Przy czym, nie powinno stanowić przeszkody w dochodzeniu we wskazany w art. 424^{1b} k.p.c. sposób odszkodowania za niesłuszne, czyli w istocie niezgodne z prawem umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich, niezaskarżenie go przez nieletniego zażaleniem. Wymóg ten należy bowiem uznać za nieaktualny w odniesieniu do dochodzenia odszkodowania w postaci zadośćuczynienia za niesłuszne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich na podstawie postanowienia wydanego z powołaniem się na art. 27 u.p.s.n. Opiera się on na założeniu, że zainicjowane przez stronę postępowanie odwoławcze pozwała usunąć wadliwość rozstrzygnięcia zapadłego w pierwszej instancji, a sytuację prawną stron kształtuje dopiero orzeczenie prawomocne. Zaś strona, która nie zainicjowała postępowania odwoławczego, powinna ponieść tego konsekwencję w postaci niemożności skorzystania z rozwiązania przyjętego w art. 424^{1b} k.p.c. Zdaniem Sądu Najwyższego motywacja ta nie przystaje jednak do postanowienia o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich. W sprawach nieletnich bowiem należy się kierować przede wszystkim dobrem nieletnich. Postępowanie w tych sprawach jest oparte na zasadzie ciągłości, zintegrowaniu wszystkich jego faz i całego przebiegu w dążeniu do najpełniejszej realizacji jego ustawowych celów (art. 1- 4a u.p.s.n.). Skoro więc dopuszczalność zażalenia na orzeczenie o umieszczeniu nieletniego w schronisku dla nieletnich służy wzmocnieniu ochrony nieletniego, to nieskorzystanie z tego środka nie powinno działać na jego niekorzyść w odniesieniu do możliwości dochodzenia odszkodowania z zastosowaniem art. 424^{1b} k.p.c. Taka wykładnia tego przepisu w rozpatrywanym zakresie pozostaje w zgodzie z konstytucyjnymi i prawnomiędzynarodowymi gwarancjami wolności osobistej każdego człowieka. W przeciwnym razie nieletni byłby w tym zakresie w ogóle pozbawiony możliwości dochodzenia odszkodowania za niesłuszne umieszczenie w schronisku dla nieletnich, co nie dałoby się pogodzić z tymi gwarancjami.

Sąd Najwyższy stwierdził też, że w zgodzie z wskazanymi gwarancjami należy interpretować również przesłankę niezgodności orzeczenia z prawem na użytek stosowania art. 417¹ § 2 k.c. w sprawach o odszkodowanie za niesłuszne umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich, rozpoznawanych przy uwzględnieniu art. 424^{1b} k.p.c. Według poglądu utrwalonego w orzecznictwie na gruncie art. 417¹ § 2 k.c., art. 424¹ i art. 424^{1b} oraz art. 519² k.p.c., bezprawie judykacyjne nie obejmuje każdej niezgodności orzeczenia z prawem, lecz tylko taką niezgodność, która ma

postać kwalifikowaną: jest oczywista i rażąca. Przy ocenie, czy umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich było niesłuszne, czyli czy nastąpiło na podstawie orzeczenia niezgodnego z prawem, należy jednak odejść od tego dominującego poglądu i w drodze wyjątku uznać ziszczenie się rozpatrywanej przesłanki – podobnie, i z tych samych przyczyn, jak na gruncie art. 552 § 4 k.p.k. w odniesieniu do tymczasowego aresztowania - we wszystkich tych przypadkach, w których nie było podstaw prawnych do umieszczenia nieletniego w schronisku dla nieletnich nie tylko w chwili zastosowania tego środka, ale i z punktu widzenia ostatecznego rozstrzygnięcia w sprawie nieletniego. Istotne znaczenie dla tej oceny ma treść orzeczenia o uchyleniu postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich oraz ostatecznego rozstrzygnięcia w sprawie nieletniego. A w razie ziszczenia się przesłanek odpowiedzialności określonych w art. 417¹ § 2 k.c. podstawę do przyznania zadośćuczynienia za krzywdę wynikłą z bezprawnego pozbawienia nieletniego wolności osobistej może stanowić w związku z art. 417¹ § 2 k.c. przepis art. 445 § 2 k.c.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja powoda zasługiwała na uwzględnienie w zakresie, w jakim zmierzała do uchylenia zaskarżonego wyroku.

Sąd Okręgowy oceniał bowiem powództwo D. K. na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 417 § 1 k.c., art. 23 k.c. i art. 24 k.c., nie odnosząc się wprost do podnoszonej w toku procesu kwestii ewentualnego zastosowania (w drodze analogii) przepisów rozdziału 58 k.p.k. Stwierdził jedynie, że roszczenie wynikające z zastosowanego wobec powoda środka izolacyjnego w postaci umieszczenia w schronisku dla nieletnich i z zaistniałych na tym tle reperkusji znajduje swe źródło w wyżej powołanych przepisach Kodeksu cywilnego i nie może być uwzględnione z uwagi na brak bezprawności działania pozwanego.

Należy jednak uznać, że ostatecznie nie doszło do rozpoznania przez Sąd Okręgowy istoty tej sprawy. Wymaga ona także przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. Wobec bowiem wiążącej w tej sprawie uchwały Sądu Najwyższego i zaprezentowanej w jej uzasadnieniu wykładni prawa materialnego, znajdującego zastosowanie do oceny tego, czy umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich było niesłuszne, czyli czy nastąpiło na podstawie orzeczenia niezgodnego z prawem oraz, czy i na jakiej podstawie nieletni może domagać się odszkodowania (zadośćuczynienia) za niezgodne z prawem umieszczenie w schronisku dla nieletnich, niezbędne jest dokonanie przez sąd oceny prawnej ustalonego w tej sprawie stanu faktycznego, w świetle powołanych wyżej przepisów prawa materialnego, wykładanych zgodnie z powyższą uchwałą. Konieczne jest również poczynienie przez sąd ustaleń faktycznych dotyczących ewentualnego zaistnienia i rozmiaru krzywdy powoda (zgłoszone przez niego na tę okoliczność wnioski dowodowe zostały oddalone przez Sąd Okręgowy z uwagi na przyjętą wówczas podstawę prawną rozstrzygnięcia).

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy sąd I instancji przeprowadzi zatem postępowanie dowodowe oraz zbada zaistnienie faktycznej podstawy żądań powoda, kierując się wykładnią prawa materialnego dokonaną przez Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 11 stycznia 2018r. (III CZP 92/17).

O powyższym Sąd Apelacyjny orzekł na podstawie art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 108 § 2 k.p.c.